

Vetřelci a volavky mají ve veřejném prostoru svoje místo

06.01.2014

Už léta rozděluje obyvatele Žižkova a Vinohrad záměr připravované revitalizace náměstí Jiřího z Poděbrad, která nepočítá s tím, že by součástí prostoru neměly být zachovány kašna a průduch z metra. Výtvarník a designér Pavel Karous patří k těm, kteří varují před násilným odklizením děl z normalizačního období, protože každé je podle něj pamětí daného místa.

Měla by kašna na Jiřáku zůstat, nebo ne?

Jsem rozhodně zastáncem toho, aby se stará výtvarná díla nelikvidovala. Zvláště pokud nebudou nahrazena kvalitnějším řešením. A to je případ i kašny na Jiřáku, která kromě estetické funkce má i tu pragmatickou - chladí okolí vodou a přináší zábavu. Já to vidím tak, že veřejný prostor tím ztratí jednu ze svých památek. Další zajímavou věcí na té kašně je to, že pražské metro byl v té době hodně sledovaný politický projekt a v rámci stavby zde proběhly úpravy na úkor režimu. Každá stanice měla svoje libreto - třeba Leninova nebo Dejvická byly podřízeny tomu, jak se stanice tenkrát jmenovala. Ale stanice Jiřího z Poděbrad bylo téma úplně jiné a výtvarníci mohli svobodně tvořit, protože je nesvazovalo ideologicky. Sochař mohl vyrobit figurativní plastiku, ale namísto tehdejšího socialistického realismu prosadil abstraktní polohu té fontány - mírovou smlouvu mezi západem a východem. Svým tvarem symbolizuje sjednocení, což na rok 1980 bylo hodně odvážné. A to bez komunistických hvězdiček, srpů a kladiv.

Možná se někomu nelíbí fontána v kontrastu s Plečnikovým kostelem Nejsvětějšího Srdce Páně.

Odpůrci fontány, kteří si berou Plečnika jako rukojmí, se ohánějí tím, že kašna kazí jeho autorskou architekturu. Ale samotný Plečnik by nikdy nelikvidoval žádná díla. Vrstvil by je dál a dál na sebe. Uměl dokonale kombinovat protichůdné stavby a věděl, že je správné, když výtvarné dílo prolíná různé historické etapy navzájem. Nebál by se ani tohoto kontroverzního činu, protože výstupy i výduch z metra dopadly po urbanistické stránce dobře.

Dobře, kašna je cenná, proč ale zachovat i průduch?

Kdekoli na světě je průduch typizovaný, ale tady se s ním počítalo jako s estetickým objektem. Po architektonicky-inženýrské stránce je průduch zajímavý a měl by být taky zachován. Inženýr, který řešil i výtvarno, s tím měl určitě hodně práce. Je to v kontextu tehdejší architektury a navíc je to bizarní věc na pomezí objektu, instalace a architektury. Možná potrvá pár let, aby byl turisticky sledovaný. Vemte si, že po roce 1990 nevznikl ani jediný výtvarný objekt v pražském metru, ale dvacet let předtím jich vzniklo 126. Peníze na nové realizace nejsou, naopak se hystericky odstraňují ty staré.

Není to naopak důvod k tomu, proč se nikdo o výtvarná díla z dob normalizace nezajímá, protože jich je zkrátka až moc a navíc v zanedbaném stavu?

Že puberták počmárá barák nebo sochu je běžné a odpustitelné, ale pokud se k tomu postaví podobně padesátník, je to na pováženou. Tahle generace tuto dobu pochopitelně nenávidí, protože byli režimem šikanováni nebo se stydí zato, že nic proti němu nepodnikali. Nebo sami byli aktivní v režimu, a ani tak se k němu nemůžou vyjádřit pozitivně. Ale blbý je, že si tu dobu spojují s estetickými a výtvarnými objekty té doby. Přitom mnoho výborných architektů mohlo skrze abstrakci jedinečně takto svobodně tvořit.

Nedá se to srovnat i s jiným uměním? Totéž se dělo třeba i v poezii - začínající básníci vydávali oficiálně jen přírodní lyriku, ale tehdejší doba si žádala jiná vyjádření...

Samozřejmě na ty, co tvořili slovem, byl dohled maximální. Protože každý věděl, že bezprostředně ovlivňují společnost a cenzura byla přísná. Co se týče abstraktní architektury, úředníci tomu zkrátka nerozuměli a díla povolili, přestože i autor musel většinou přistoupit na kompromis.

Proč neumožnit normalizačním památkám nový restart v jiném prostoru?

Uživatelé jsou již zvyklí na to, že mají v místě, kde žijí, zrovna tuhle plastiku. Je to pro ně místo setkávání, relaxují tu a danou památku mají s místem úzce spjatou. A když jakoukoli věc odstraníte z veřejného prostoru, odstraníte i paměť toho místa.

Nejsou ale právě začínající výtvarníci sochaři a výtvarníci znevýhodněni tím, že veřejný prostor je již osázen normalizačními objekty?

V tom to není. Dnes neexistuje žádný plán osázení výtvarných děl ve veřejném prostoru. V tehdejších komisích seděli skuteční odborníci - urbanisti, architekti, výtvarníci, básníci nebo sociologové. Všichni měli možnost vyjádřit se k danému prostoru z hlediska svého zaměření. Dnes je komise sestavená z úředníků právníckého nebo ekonomického vzdělání, kteří nemají žádné zkušenosti, co se týče estetického hodnocení. Je škoda, že došlo ke zrušení čtyřprocentního zákona, který ukládal stavitelům zestetizovat daný prostor výtvarným dílem.

Radnice třetí městské části hodlá na Vítkově vystavit sochy studentů VŠUP a AVU a vytvořit tak galerii pod širým nebem. Slyšel jste již o tom?

Vím o tom, jsem členem hodnotící komise tohoto projektu a rozhodně něco takového schvaluji. Souvisí to vlastně i s mými vlastními aktivitami, kdy srovnávám normalizační dobu s tou po-normalizační a výsledek je ten, že žádná veřejná soutěž na výtvarné dílo ve veřejném prostoru nebyla vyhlášena už 20 let. A to je přinejmenším zarážející.

Která díla jsou již nenávratně ztracena?

Připomenul bych odstranění skleněného reliéfu během přestavby stanice Národní třída. Byl to geometricky abstraktní reliéf, který měl hodnotu desítek miliónů korun. Nebo Karel Malich měl v Suchdole pětimetrový abstraktní reliéf, který je pryč, přitom jeho grafiky se dnes prodávají ve stotisícových částkách. Bylo to bezprostřední setkávání s uměním, za kterým nikdo nemusel chodit do galerií. Současný režim všechno odstraňuje jako komunistický reziduum.

Jak zacházejí s těmito památkami v jiných zemích bývalého sovětského bloku?

Ve srovnání s Maďarskem nebo se Slovenskem se k památkám chováme hodně macešsky. A s bývalým východním Německem vůbec - pro západní Němce byla díla zajímavá, a tak k největším revolučním excesům nedošlo.

To už můžeme ale srovnávat i s odstraňováním názvů ulic komunistických pohlavárů. Není to principiálně podobné - je to naše minulost, stydíme se za ní?

Přijde mi to někdy směšný. „Kulaťák“ měl dokonce až pět názvů a vždycky doháněl ideologicky svou dobu. Ano, Stalin byl masový vrah, ale je to součást naší historie a myslím si, že je někdy lepší k tomu dodat zajímavý vysvětlující komentář, než se tvářit, že tady nikdy nic takového nebylo.

Ve vaší nové knížce *Vetřelci a volavky* přirovnáváte odstraňování památek až k rekatolizaci. Není to přece jen trochu troufalé?

Jsou tu srovnatelné paralely. Barokní díla si objednávala mocenská vrstva obyvatel a staré stavby se násilně modernizovaly. Hotel Praha si postavili nejvyšší komunističtí funkcionáři, je to ale přitom architektonický unikát, který zanikne kvůli záměrům jednoho milionáře.

Pavel Karous

(nar. 1979) je výtvarník, kurátor, designér a pedagog, který se podílel na projektech Císařská konírna na Pražském hradě, AAAD for Ajeto - výstava Ateliéru skla či ne scénografickém díle Octbriana - Leninova dcera. Letos mu vyšla ceněná publikace *Vetřelci a volavky* (nejtypičtější podoby abstraktního výtvarného umění 80. let byly pukající vejce nebo vodní ptactvo), dokumentující normalizační výtvarná díla, jež mizí nenávratně z našeho veřejného prostoru.